

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ

È È ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Προσφυγές υπ' αριθ. 50776 / 99 και 52912 / 99)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

17 Οκτωβρίου 2002

Η παρούσα απόφαση θα καταστεί οριστική υπό τις περιστάσεις που ορίζονται στο άρθρο 44 παρ. 2 της Σύμβασης. Μπορεί να υποστεί αναθεωρήσεις στο στάδιο της εκδοτικής επιμέλειας.

Στην υπόθεση **ÈÈ** κατά Ελλάδος,
Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
(Πρώτο Τμήμα), αφού συνεδρίασε σε Τμήμα αποτελούμενο
από τους :

κα Φ. ΤΥΛΚΕΝ, Πρόεδρο,

κ. Χ.Λ. ΡΟΖΑΚΗ

κ. Γκ. ΜΠΟΝΕΛΛΟ

κ. Π. ΛΟΡΕΝΖΕΝ

κα Ν. ΒΑΓΙΤΣ

κ. Ε. ΛΕΒΙΤΣ

κ. Α. ΚΟΒΛΕΡ, Δικαστές

και τον κ. Ε. ΦΡΙΜΠΕΡΓΚ, Γραμματέα του Τμήματος,

Αφού συσκέφθηκε κεκλεισμένων των θυρών στις 26
Σεπτεμβρίου 2002,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία υιοθετήθηκε
την εν λόγω ημερομηνία :

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση είναι απόρροια δύο προσφυγών (υπ' αριθ.
50776 / 99 και 52912 / 99) κατά της Ελληνικής
Δημοκρατίας τις οποίες κατέθεσε στο Δικαστήριο σύμφωνα
με το άρθρο 34 της Σύμβασης για την Προστασία των
Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών
(``η Σύμβαση``) ένας έλληνας υπήκοος, ο **ÈÈ**
(``ο προσφεύγων``), στις 31 Αυγούστου 1999 και 23
Νοεμβρίου 1999 αντίστοιχα.

2. Ο προσφεύγων εκπροσωπήθηκε από τον Χ. Αγκά και τον
Σ. Εμίν, δικηγόρους Εάνθης και Κομοτηνής αντίστοιχα. Η
Ελληνική Κυβέρνηση (``η Κυβέρνηση``) εκπροσωπήθηκε από

τους πληρεξουσίους της Κ. Γεωργιάδη και Β. Κυριακόπουλο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ειδικότερα ότι η καταδίκη του για αντιποίηση άσκησης υπηρεσίας λειτουργού «γνωστής θρησκείας» συνιστούσε παραβίαση των δικαιωμάτων του σύμφωνα με τα άρθρα 9 και 10 της Σύμβασης.

4. Οι προσφυγές ανατέθηκαν στο 2^ο Τμήμα του Δικαστηρίου (Κανόνας 52 παρ. 1 του Κανονισμού του Δικαστηρίου). Στο πλαίσιο του 2^{ου} Τμήματος, το Τμήμα που θα εκδίκαζε την υπόθεση (άρθρο 27 παρ. 1) συγκροτήθηκε όπως προβλέπεται στον Κανόνα 26 παρ. 1 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

5. Το Τμήμα αποφάσισε να συγχωνεύσει τις προσφυγές (Κανόνας 43 παρ. 1).

6. Με απόφασή του της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, το Δικαστήριο κήρυξε τις προσφυγές εν μέρει παραδεκτές.

7. Στις 1 Νοεμβρίου 2001 το Δικαστήριο άλλαξε τη σύνθεση των Τμημάτων του (Κανόνας 25 παρ. 1). Η υπόθεση αυτή ανατέθηκε στο νεοσυσταθέν 1^ο Τμήμα.

8. Τόσο ο προσφεύγων όσο και η Κυβέρνηση κατέθεσαν τις παρατηρήσεις τους επί της ουσίας της υπόθεσης (Κανόνας 59 παρ. 1).

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

9. Ο προσφεύγων γεννήθηκε το 1932 και ζει στην Εάνθη.

10. Το 1990 πέθανε ένας από τους δύο θρησκευτικούς ηγέτες της μουσουλμανικής κοινότητας της Θράκης, ο

Μουφτής της Εάνθης. Στις 15 Φεβρουαρίου 1990 ο αρμόδιος νομάρχης διόρισε τον προσφεύγοντα τοποτηρητή της Μουφτείας.

11. Τον Αύγουστο του 1990 οι δύο ανεξάρτητοι μουσουλμάνοι βουλευτές Εάνθης και Ροδόπης ζήτησαν από το Κράτος τη διοργάνωση εκλογών για τη θέση του Μουφτή Εάνθης. Αφού δεν έλαβαν καμία απάντηση, οι δύο ανεξάρτητοι βουλευτές αποφάσισαν να διοργανώσουν οι ίδιοι εκλογές στα τεμένη στις 17 Αυγούστου 1990 μετά την προσευχή. Την ημερομηνία αυτή ο προσφεύγων εξελέγη Μουφτής Εάνθης από όσους συμμετείχαν στην προσευχή της Παρασκευής στα τεμένη.

12. Στις 24 Δεκεμβρίου 1990 ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου και σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 1 του Συντάγματος, ενέκρινε Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου με την οποία άλλαζε ο τρόπος εκλογής των Μουφτήδων. Η Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 24^{ης} Δεκεμβρίου 1990 κυρώθηκε αναδρομικά με τον ν. 1920 / 1991.

13. Στις 20 Αυγούστου 1991, σύμφωνα με τους νέους κανονισμούς, το Ελληνικό Κράτος διόρισε άλλο Μουφτή. Ο προσφεύγων αρνήθηκε να αποχωρήσει από τη θέση του.

14. Κατά του προσφεύγοντος ασκήθηκαν οκτώ ποινικές διώξεις σύμφωνα με τα άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα λόγω αντιποίησης άσκησης υπηρεσίας λειτουργού ``γνωστής θρησκείας``. Ο Άρειος Πάγος, θεωρώντας ότι υπήρχε κίνδυνος αναταραχών στην Εάνθη, αποφάσισε, σύμφωνα με τα άρθρα 136 και 137 του Κώδικα Ποινικής

Δικονομίας, ότι οι δίκες έπρεπε να γίνουν σε άλλες πόλεις. Ο προσφεύγων εκπροσωπήθηκε νόμιμα καθ' όλη τη διάρκεια των διαδικασιών από δικηγόρους της επιλογής του. Τα δικαστήρια εξέτασαν σειρά μαρτύρων κατηγορίας και υπεράσπισης.

A. Πρώτη δίωξη

15. Στις 17 Ιανουαρίου 1994 ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά του προσφεύγοντος διότι στις 11 Ιανουαρίου 1993 και στις 19 Απριλίου 1993 είχε εκδώσει μηνύματα υπό την ιδιότητα του Μουφτή Εάνθης.

16. Στις 28 Ιουνίου 1996 το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Αγρινίου έκρινε τον προσφεύγοντα ένοχο και τον καταδίκασε σε δεκάμηνη φυλάκιση (απόφαση υπ' αριθ. 2206 / 1996). Ο προσφεύγων άσκησε έφεση (βλ. την παρακάτω παρ. 19).

B. Δεύτερη δίωξη

17. Σε αδιευκρίνιστη ημερομηνία, ο προσφεύγων κατηγορήθηκε ότι εξέδωσε μηνύματα υπό την ιδιότητα του Μουφτή Εάνθης στις 3 Ιανουαρίου 1994, 19 Ιανουαρίου 1994 και 10 Φεβρουαρίου 1994.

18. Στις 28 Ιουνίου 1996 το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Αγρινίου έκρινε τον προσφεύγοντα ένοχο και τον καταδίκασε σε δεκάμηνη φυλάκιση (απόφαση υπ' αριθ. 2207 / 1996). Ο προσφεύγων άσκησε έφεση.

19. Στις 29 Απριλίου 1998 το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αγρινίου επικύρωσε τις καταδίκες του προσφεύγοντος στην πρώτη και τη δεύτερη δίκη. Επέβαλε συνολική ποινή εξάμηνης φυλάκισης και τη μετέτρεψε σε χρηματική

(απόφαση υπ' αριθ. 682 / 1998). Ο προσφεύγων κατέθεσε αίτηση αναίρεσης. Ισχυρίστηκε ότι η καταδίκη του συνιστούσε παραβίαση των άρθρων 6, 9, 10 και 14 της Σύμβασης (βλ. παρακάτω παρ. 29).

Γ. Τρίτη δίκωξη

20. Στις 20 Ιανουαρίου 1996 ασκήθηκε τρίτη ποινική δίκωξη κατά του προσφεύγοντος για το ίδιο αδίκημα διότι στις 3 Μαΐου 1995, 11 Νοεμβρίου 1995, 13 Δεκεμβρίου 1995, 30 Δεκεμβρίου 1995 και 17 Ιανουαρίου 1996 είχε εκδώσει μηνύματα υπό την ιδιότητα του Μουφτή Εάνθης.

21. Στις 3 Απριλίου 1997 το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Λαμίας έκρινε τον προσφεύγοντα ένοχο και τον καταδίκασε σε δωδεκάμηνη φυλάκιση (απόφαση υπ' αριθ. 1336/ 1997). Ο προσφεύγων άσκησε έφεση.

22. Στις 25 Φεβρουαρίου 1998 το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Λαμίας επικύρωσε την καταδίκη του προσφεύγοντος και επέβαλε ποινή οκτάμηνης φυλάκισης. Το Δικαστήριο μετέτρεψε την ποινή αυτή σε χρηματική (απόφαση υπ' αριθ. 541 / 1998). Ο προσφεύγων κατέθεσε αίτηση αναίρεσης. Ισχυρίστηκε ότι η καταδίκη του συνιστούσε παραβίαση των άρθρων 6, 9, 10 και 14 της Σύμβασης (βλ. παρακάτω παρ. 29).

Δ. Τέταρτη δίκωξη

23. Στις 10 Σεπτεμβρίου 1996 ασκήθηκε τέταρτη ποινική δίκωξη κατά του προσφεύγοντος διότι στις 8 Αυγούστου 1995 είχε εκδώσει μήνυμα υπό την ιδιότητα του Μουφτή Εάνθης.

24. Στις 3 Απριλίου 1997 το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Λαμίας έκρινε τον προσφεύγοντα ένοχο και τον καταδίκασε σε οκτάμηνη φυλάκιση (απόφαση υπ' αριθ. 1335/ 1997). Ο προσφεύγων άσκησε έφεση.

25. Στις 25 Φεβρουαρίου 1998 το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Λαμίας επικύρωσε την καταδίκη του, αλλά μείωσε την ποινή σε εξάμηνη φυλάκιση και τη μετέτρεψε σε χρηματική (απόφαση υπ' αριθ. 640 / 1998). Ο προσφεύγων κατέθεσε αίτηση αναίρεσης. Ισχυρίστηκε ότι η καταδίκη του συνιστούσε παραβίαση των άρθρων 6, 9, 10 και 14 της Σύμβασης (βλ. παρακάτω παρ. 29).

Ε. Πέμπτη δίωξη

26. Σε αδιευκρίνιστη ημερομηνία ασκήθηκε πέμπτη ποινική δίωξη κατά του προσφεύγοντος διότι εξέδωσε μηνύματα υπό την ιδιότητα του Μουφτή της Εάνθης στις 6 Μαρτίου 1994, 15 Μαΐου 1994, 14 Αυγούστου 1994, 22 Νοεμβρίου 1994, 24 Δεκεμβρίου 1994 και 9 Ιανουαρίου 1995.

27. Στις 7 Μαΐου 1996 το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης έκρινε τον προσφεύγοντα ένοχο και τον καταδίκασε σε δεκάμηνη φυλάκιση (απόφαση υπ' αριθ. 23145 / 1996). Ο προσφεύγων άσκησε έφεση.

28. Στις 5 Νοεμβρίου 1998 το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης επικύρωσε την καταδίκη του, αλλά μείωσε την ποινή σε οκτάμηνη φυλάκιση και τη μετέτρεψε σε χρηματική (απόφαση υπ' αριθ. 14370 / 1998). Ο προσφεύγων κατέθεσε αίτηση αναίρεσης. Ισχυρίστηκε ότι η καταδίκη του συνιστούσε παραβίαση των άρθρων 6, 9, 10 και 14 της Σύμβασης (βλ. παρακάτω παρ. 30).

ΣΤ. Οι αποφάσεις του Άρειου Πάγου επί των ανωτέρω υποθέσεων

29. Στις 12 Μαρτίου 1999 ο Άρειος Πάγος απέρριψε τις αιτήσεις αναίρεσης του προσφεύγοντος κατά της πρώτης, δεύτερης, τρίτης και τέταρτης απόφασης. Έκρινε ότι το αδίκημα του άρθρου 175 του Ποινικού Κώδικα διαπράττεται ``όταν κάποιος εμφανίζεται ως λειτουργός γνωστής θρησκείας και όταν ασκεί την υπηρεσία του εν λόγω λειτουργού, συμπεριλαμβανομένων σχετικών διοικητικών καθηκόντων``. Το δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων είχε διαπράξει το αδίκημα αυτό διότι εμφανιζόταν και συμπεριφερόταν ως Μουφτής Ξάνθης. Επιπλέον, έκρινε ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος δεν αντίκειται στα άρθρα 9, 10 και 14 της Σύμβασης, διότι ο προσφεύγων δεν είχε καταδικαστεί για τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του ή την έκφραση απόψεων, αλλά για αντιποίηση άσκησης της υπηρεσίας Μουφτή. Όσον αφορά το άρθρο 6 της Σύμβασης, ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι ο προσφεύγων είχε εκπροσωπηθεί νόμιμα από δικηγόρους της επιλογής του καθ' όλη τη διάρκεια των διαδικασιών και ότι είχε ασκήσει όλα τα υπερασπιστικά δικαιώματά του (αποφάσεις υπ' αριθ. 592 / 1999 και 594 / 1999).

30. Στις 2 Ιουνίου 1999 ο Άρειος Πάγος απέρριψε την αίτηση αναίρεσης του προσφεύγοντος κατά της πέμπτης απόφασης για τους λόγους που αναφέρονται στις αποφάσεις του υπ' αριθ. 592 / 1999 και 594 / 1999 (απόφαση υπ' αριθ. 1133 / 1999).

Ζ. Έκτη, έβδομη και όγδοη δίωξη

31. Ασκήθηκαν άλλες τρεις ποινικές διώξεις κατά του προσφεύγοντος διότι σε διάφορες ημερομηνίες είχε εκδώσει μηνύματα υπό την ιδιότητα του Μουφτή Εάνθης. Ο προσφεύγων κρίθηκε ένοχος από το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Λαμίας (αποφάσεις υπ' αριθ. 4660 / 1997, 2552 / 1998 και 4699 / 1997).

32. Στις 28 Μαρτίου 2001 το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Λαμίας αθώωσε τον προσφεύγοντα ενόψει της απόφασης του Δικαστηρίου στην υπόθεση Σερίφ κατά Ελλάδος (υπ' αριθ. 38178 / 97, ECHR-IX). Το δικαστήριο έκρινε ότι, απευθύνοντας θρησκευτικά μηνύματα σε μια ομάδα ανθρώπων που τον ακολουθούσαν οικειοθελώς ως θρησκευτικό ηγέτη τους, ο προσφεύγων δεν είχε αντιποιηθεί την άσκηση υπηρεσίας λειτουργού ``γνωστής θρησκείας'', αλλά απλά είχε εκφράσει το δικαίωμα εκδήλωσης της θρησκείας του, το οποίο εγγυάται το άρθρο 9 της Σύμβασης (αποφάσεις υπ' αριθ. 1000 / 2001, 1001 / 2001 και 1002 / 2001).

II. ΣΧΕΤΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

A. Διεθνείς συνθήκες

33. Το άρθρο 11 της Συνθήκης Ειρήνης των Αθηνών μεταξύ της Ελλάδος και άλλων, αφενός, και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αφετέρου, η οποία συνήφθη στις 17 Μαΐου 1913 και κυρώθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων με νόμο που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 14 Νοεμβρίου 1913, προβλέπει τα εξής :

``Επιβάλλεται αυστηρός σεβασμός της ζωής, των περιουσιακών στοιχείων, της τιμής, της θρησκείας και των εθίμων των κατοίκων των περιοχών που εκχωρούνται

στην Ελλάδα και θα παραμείνουν υπό την ελληνική διοίκηση.

Θα απολαμβάνουν εξ ολοκλήρου τα ίδια αστικά και πολιτικά δικαιώματα με τους υπηκόους ελληνικής καταγωγής. Η ελευθερία, η εξωτερική άσκηση της λατρείας θα είναι εγγυημένες για τους μουσουλμάνους.

(...)

Δεν θα θίγονται κατά κανένα τρόπο η αυτονομία και η ιεραρχική οργάνωση των μουσουλμανικών κοινοτήτων που υπάρχουν ή μπορεί να δημιουργηθούν, ούτε και η διαχείριση των κεφαλαίων και ακινήτων που τους ανήκουν.

(...)

Οι Μουφτήδες, καθένας στην περιφέρειά του, θα εκλέγονται από τους μουσουλμάνους ψηφοφόρους.

(...)

Οι Μουφτήδες, εκτός από την αρμοδιότητά τους επί θεμάτων καθαρά θρησκευτικού χαρακτήρα και την επίβλεψη της διαχείρισης των περιουσιακών στοιχείων των βακουφίων, θα ασκούν τη δικαιοδοσία τους μεταξύ μουσουλμάνων σε υποθέσεις γάμου, διατροφής, κηδεμονίας, επιτροπείας, χειραφέτησης ανηλίκων, ισλαμικών διαθηκών και διαδοχής στη θέση του Μουτεβέλη.

Οι αποφάσεις που θα εκδίδονται από τους Μουφτήδες θα εκτελούνται από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές.

Όσον αφορά την κληρονομική διαδοχή, οι μουσουλμάνοι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν, μετά από προηγούμενη συμφωνία, να προσφεύγουν στο Μουφτή ως διαιτητή. Κατά της διαιτητικής απόφασης που θα εκδίδεται κατ' αυτό τον

τρόπο θα επιτρέπονται όλα τα ένδικα μέσα ενώπιον των δικαστηρίων της χώρας, με την επιφύλαξη τυχόν ρητού αντίθετου όρου''.

34. Στις 10 Αυγούστου 1920 η Ελλάδα συνήψε δύο συνθήκες με τις κύριες Συμμαχικές Δυνάμεις στις Σέβρες. Με την πρώτη συνθήκη οι Συμμαχικές Δυνάμεις μεταβίβασαν στην Ελλάδα όλα τα δικαιώματα και τους τίτλους που είχαν αποκτήσει επί της Θράκης βάσει της Συνθήκης Ειρήνης που είχαν υπογράψει με τη Βουλγαρία στο Νεϊγύ-συρ-Σεν στις 27 Νοεμβρίου 1919. Η δεύτερη συνθήκη αφορούσε την προστασία των μειονοτήτων στην Ελλάδα. Το άρθρο 14 παρ. 1 της δεύτερης συνθήκης προβλέπει τα εξής :

''Η Ελλάδα δέχεται να λάβει απέναντι των μουσουλμανικών μειονοτήτων, όσον αφορά την οικογενειακή ή προσωπική αυτών κατάσταση, πάντα τα κατάλληλα μέτρα όπως τα ζητήματα ταύτα κανονίζονται συμφώνως προς τα έθιμα των μειονοτήτων τούτων''.

35. Στις 30 Ιανουαρίου 1923 η Ελλάδα και η Τουρκία υπέγραψαν συνθήκη για την ανταλλαγή πληθυσμών. Στις 24 Ιουλίου 1993 η Ελλάδα και άλλοι, αφενός, και η Τουρκία, αφετέρου, υπέγραψαν τη Συνθήκη Ειρήνης της Λοζάννης. Τα άρθρα 42 και 45 της συνθήκης αυτής παρέχουν στη μουσουλμανική μειονότητα της Ελλάδος την ίδια προστασία με το άρθρο 14 παρ. 1 της Συνθήκης των Σεβρών για την Προστασία των Μειονοτήτων. Την ίδια ημέρα η Ελλάδα υπέγραψε Πρωτόκολλο με τις κύριες Συμμαχικές Δυνάμεις με το οποίο τέθηκαν σε ισχύ οι

δύο συνθήκες που συνήφθησαν στις Σέβρες στις 10 Αυγούστου 1920. Η Βουλή των Ελλήνων κύρωσε τις προαναφερθείσες συνθήκες με νόμο που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 25 Αυγούστου 1923.

36. Με την απόφασή του υπ' αριθ. 1723 / 1980 ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι ήταν υποχρεωμένος να εφαρμόσει τον ισλαμικό νόμο σε ορισμένες διαφορές μεταξύ μουσουλμάνων βάσει της Συνθήκης Ειρήνης των Αθηνών του 1913, της Συνθήκης των Σεβρών για την Προστασία των Μειονοτήτων του 1920 και της Συνθήκης Ειρήνης της Λοζάννης του 1923.

Β. Η νομοθεσία περί Μουφτήδων

37. Ο ν. 2345 / 1920 προέβλεπε ότι οι Μουφτήδες, πέραν των θρησκευτικών καθηκόντων τους, έχουν αρμοδιότητα εκδίκασης οικογενειακών και κληρονομικών διαφορών μεταξύ μουσουλμάνων εφόσον οι διαφορές αυτές διέπονται από τον ισλαμικό νόμο. Επίσης, προέβλεπε ότι οι Μουφτήδες εκλέγονται απευθείας από τους μουσουλμάνους που έχουν δικαίωμα ψήφου στις εθνικές εκλογές και είναι κάτοικοι των νομών στους οποίους υπηρετούν οι Μουφτήδες. Οι εκλογές θα οργανώνονταν από το Κράτος και δικαίωμα να θέσουν υποψηφιότητα είχαν οι απόφοιτοι θεολογικής σχολής. Το άρθρο 6 παρ. 8 προέβλεπε τη δημοσίευση βασιλικού διατάγματος που θα περιείχε λεπτομερέστερες ρυθμίσεις σχετικά με τις εκλογές για την ανάδειξη των Μουφτήδων. Τέτοιο διάταγμα δεν δημοσιεύθηκε ποτέ.

38. Σύμφωνα με την Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 24^{ης} Δεκεμβρίου 1990, τα καθήκοντα των Μουφτήδων

παραμένουν σε γενικές γραμμές αμετάβλητα. Ωστόσο, υπάρχει διάταξη για το διορισμό των Μουφτήδων με προεδρικό διάταγμα μετά από πρόταση του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων, ο οποίος, με τη σειρά του, οφείλει να συμβουλευθεί επιτροπή αποτελούμενη από τον αρμόδιο νομάρχη και μια σειρά εξεχόντων μελών της μουσουλμανικής κοινότητας επιλεγμένων από το Κράτος. Η Πράξη ρητά καταργεί τον ν. 2345 / 1920. Στην Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου προβλέπεται ότι η εν λόγω Πράξη πρέπει να κυρωθεί με νόμο σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 1 του Συντάγματος.

39. Η Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 24^{ης} Δεκεμβρίου 1990 κυρώθηκε αναδρομικά με τον ν. 1920 / 1991.

Γ. Πράξεις νομοθετικού περιεχομένου σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 1 του Συντάγματος

40. Το άρθρο 44 παρ. 1 του Συντάγματος προβλέπει :

''Σε έκτακτες περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσας και απρόβλεπτης ανάγκης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί, ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται στη Βουλή για κύρωση ... μέσα σε σαράντα ημέρες ...''.

Δ. Οι σχετικές διατάξεις του Ποινικού Κώδικα

41. Σύμφωνα με το άρθρο 175 του Ποινικού Κώδικα :

''1. Όποιος με πρόθεση αντιποιείται την άσκηση κάποιας δημόσιας, δημοτικής ή κοινοτικής υπηρεσίας τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με χρηματική ποινή.

2. Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται και για την αντιποίηση της άσκησης δικηγορίας, καθώς επίσης και για την αντιποίηση άσκησης υπηρεσίας λειτουργού της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας ή άλλης θρησκείας γνωστής στην Ελλάδα''.

42. Ο Άρειος Πάγος έχει κρίνει ότι η διάταξη αυτή ισχύει και στην περίπτωση πρώην ιερέα της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας ο οποίος εξακολουθεί να φορεί τα ιερατικά άμφια (απόφαση υπ' αριθ. 378 / 1980). Ο εν λόγω ιερέας αποσχηματίστηκε αφού είχε προσχωρήσει στους Παλαιοημερολογίτες, θρησκευτικό κίνημα που επιθυμεί τη διατήρηση του Ιουλιανού Ημερολογίου από την Εκκλησία. Με την απόφαση υπ' αριθ. 454 / 1996, ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι το αδίκημα του άρθρου 175 διαπράττεται και από άτομο που εμφανίζεται να ασκεί τα διοικητικά καθήκοντα ιερέα. Με τις αποφάσεις υπ' αριθ. 140 / 1964 και 476 / 1971, ο Άρειος Πάγος εφάρμοσε το άρθρο 175 του Ποινικού Κώδικα σε περιπτώσεις προσώπων που εμφανίζονταν να ασκούν τα θρησκευτικά καθήκοντα ορθόδοξου ιερέα τελώντας ιερές ακολουθίες, βαπτίζοντας τέκνα κ.λπ.

43. Σύμφωνα με το άρθρο 176 του Ποινικού Κώδικα :

''Όποιος δημόσια και χωρίς δικαίωμα φορεί στολή ή άλλο διακριτικό σημείο δημόσιου, δημοτικού, κοινοτικού ή θρησκευτικού λειτουργού από εκείνους που αναφέρει η παρ. 2 του άρθρου 175 ή παράσημο ή τίτλο που δεν δικαιούται να φέρει νόμιμα τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή με χρηματική ποινή''.

Ε. Η νομοθεσία περί λειτουργών ``γνωστών θρησκειών``

44. Οι λειτουργοί της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και άλλων ``γνωστών`` θρησκειών απολαύουν μιας σειράς προνομίων σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία. Μεταξύ άλλων, οι θρησκευτικοί γάμοι που τελούν παράγουν τα ίδια έννομα αποτελέσματα με τους πολιτικούς γάμους και απαλλάσσονται από τη στρατιωτική θητεία.

ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ι. ΠΡΟΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 9 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

45. Ο προσφεύγων παραπονείται ότι η καταδίκη του συνιστά παραβίαση του άρθρου 9 της Σύμβασης, το οποίο προβλέπει :

``1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις την ελευθερίαν σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας. Το δικαίωμα τούτο επάγεται την ελευθερίαν αλλαγής θρησκείας ή πεποιθήσεων, ως και την ελευθερίαν εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων μεμονομένως ή συλλογικώς, δημοσία ή κατ' ιδίαν, δια της λατρείας, της παιδείας και της ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών.

2. Η ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν επιτρέπεται να αποτελέση αντικείμενον ετέρων περιορισμών πέραν των προβλεπομένων υπό του νόμου και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία, δια την δημόσιαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της δημοσίας τάξεως, υγείας και ηθικής ή την προάσπισιν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων``.

46. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δεν υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος ελευθερίας της θρησκείας του

προσφεύγοντος, διότι το άρθρο 9 δεν εγγυάται για τον προσφεύγοντα το δικαίωμα να επιβάλει στους άλλους τις αντιλήψεις του σχετικά με τις υποχρεώσεις της Ελλάδος βάσει της Συνθήκης Ειρήνης των Αθηνών.

47. Σε κάθε περίπτωση, ακόμη και αν υπήρξε παρέμβαση, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι αυτή δικαιολογείται βάσει της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 9. Προβλεπόταν από το νόμο, και συγκεκριμένα από τα άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα. Οι διατάξεις αυτές είχαν ερμηνευθεί από τα δικαστήρια κατά τρόπο που καθιστούσε την καταδίκη του προβλέψιμη. Επιπλέον, η παρέμβαση εξυπηρετούσε νόμιμο σκοπό. Προστατεύοντας το κύρος του νόμιμου Μουφτή, τα εθνικά δικαστήρια επιδίωκαν να διαφυλάξουν την τάξη σε μια συγκεκριμένη θρησκευτική κοινότητα και στην κοινωνία εν γένει. Επίσης, επιδίωκαν να προστατεύσουν τις διεθνείς σχέσεις τις χώρες, τομέα στον οποίο τα Κράτη ασκούν απεριόριστη διακριτική ευχέρεια.

48. Επιπλέον, η Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι η παρέμβαση ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία. Κατά πρώτο λόγο, οι Μουφτήδες διορίζονται από το Κράτος σε πολλές χώρες. Στην Ελλάδα, οι Μουφτήδες ασκούν σημαντικές δικαστικές εξουσίες και οι δικαστές δεν εκλέγονται από το λαό · πόσο μάλλον στην προκειμένη υπόθεση, όπου στην ``εκλογή`` του προσφεύγοντος υπήρξε νοθεία, καθώς δεν ήταν αποτέλεσμα δημοκρατικής διαδικασίας και ο προσφεύγων είχε χρησιμοποιηθεί από τους τοπικούς μουσουλμάνους βουλευτές για πολιτικούς λόγους. Επιπλέον,

δοθέντος ότι υπήρχαν δύο Μουφτήδες στην Ξάνθη την εποχή εκείνη και ο προσφεύγων είχε αμφισβητήσει τη νομιμότητα των πράξεων του νόμιμου Μουφτή, τα δικαστήρια ήταν υποχρεωμένα να καταδικάσουν τον ψευδεπώνυμο Μουφτή για να μη δημιουργηθεί ένταση μεταξύ των μουσουλμάνων, μεταξύ μουσουλμάνων και χριστιανών και μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Σε κάθε περίπτωση, το Κράτος όφειλε να προστατεύσει το αξίωμα του Μουφτή και, ακόμη και αν δεν υπήρχε νόμιμα εκλεγμένος Μουφτής, ο προσφεύγων έπρεπε να τιμωρηθεί. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει σχετικά ότι ο Άρειος Πάγος δεν καταδίκασε τον προσφεύγοντα απλά και μόνο επειδή εμφανιζόταν ως Μουφτής. Στην πραγματικότητα, τα δικαστήρια έκριναν ότι το αδίκημα του άρθρου 175 διαπράττεται όταν κάποιος ασκεί πραγματικά τα καθήκοντα θρησκευτικού λειτουργού και ότι οι πράξεις που τέλεσε ο προσφεύγων εμπίπτουν στα διοικητικά καθήκοντα του Μουφτή υπό την ευρεία έννοια του όρου.

49. Τέλος, η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι οι αποφάσεις του Αρείου Πάγου εκδόθηκαν πριν από τη δημοσίευση της απόφασης του Δικαστηρίου στην υπόθεση Σερίφ κατά Ελλάδος (αυτόθι). Η Κυβέρνηση τονίζει σχετικά ότι ο προσφεύγων αθώωθηκε στις τρεις τελευταίες ποινικές διώξεις που ασκήθηκαν εναντίον του.

50. Ο προσφεύγων διαφωνεί με τα επιχειρήματα της Κυβέρνησης. Υποστηρίζει ότι η καταδίκη του συνιστά παραβίαση του δικαιώματός του για ελεύθερη έκφραση της θρησκείας του μαζί με όσους αποβλέπουν σε αυτόν για

πνευματική καθοδήγηση. Επιπλέον, θεωρεί ότι η καταδίκη του δεν επιβαλλόταν από το νόμο. Υποστηρίζει σχετικά ότι η Συνθήκη Ειρήνης των Αθηνών παραμένει σε ισχύ. Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδος το δέχθηκε στη Διπλωματική Διάσκεψη που οδήγησε στη Συνθήκη Ειρήνης της Λοζάννης του 1923. Επιπλέον, ο Άρειος Πάγος πρόσφατα επιβεβαίωσε τη συνέχιση της ισχύος της Συνθήκης Ειρήνης των Αθηνών και πολλοί νομομαθείς έχουν την ίδια άποψη. Οι μουσουλμάνοι ποτέ δεν δέχθηκαν την κατάργηση του ν. 2345 / 1920. Τέλος, ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι η καταδίκη του δεν ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία. Επισημαίνει ότι οι χριστιανοί και οι Εβραίοι έχουν στην Ελλάδα το δικαίωμα να εκλέγουν τους θρησκευτικούς ηγέτες τους. Η στέρηση του δικαιώματος αυτού από τους μουσουλμάνους συνιστά διακριτική μεταχείριση.

51. Το Δικαστήριο πρέπει να κρίνει αν υπήρξε παραβίαση των δικαιωμάτων του προσφεύγοντος βάσει του άρθρου 9 και, εάν ναι, κατά πόσο η παρέμβαση αυτή ``επιβαλλόταν από το νόμο`` και ήταν ``αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία`` κατά την έννοια του άρθρου 9 παρ. 2 της Σύμβασης.

A. Ύπαρξη παρέμβασης

52. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, ενώ η θρησκευτική ελευθερία είναι πρωταρχικά θέμα προσωπικής συνείδησης, περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, και την ελευθερία εκδήλωσης της θρησκείας, συλλογικώς, μέσω της λατρείας και της παιδείας (βλ., τηρουμένων των αναλογιών, την απόφαση

της 25^{ης} Μαΐου 1993 στην υπόθεση Κοκκινάκη κατά Ελλάδος, Series A No. 160-A, σελ. 17, παρ. 31).

53. Περαιτέρω, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο προσφεύγων καταδικάστηκε για αντιποίηση της άσκησης υπηρεσίας λειτουργού ``γνωστής θρησκείας``. Τα πραγματικά περιστατικά της καταδίκης του προσφεύγοντος, όπως προκύπτουν από τις σχετικές αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων, αφορούσαν την έκδοση μηνυμάτων θρησκευτικού περιεχομένου υπό την ιδιότητα του Μουφτή Εάνθης. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Δικαστήριο κρίνει ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος συνιστά παραβίαση του δικαιώματος ``εκδηλώσεως της θρησκείας ... συλλογικώς και δημοσία ... δια της λατρείας [ και ] της παιδείας`` σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 1 Σύμβασης (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση Σερίφ κατά Ελλάδος, σελ. 85, παρ. 39).

Β. ``Προβλεπόμενη από το νόμο``

54. Παρά τη διαφωνία των διαδίκων ως προς το αν η υπό εξέταση παρέμβαση ``προβλεπόταν από το νόμο``, το Δικαστήριο δεν το θεωρεί αναγκαίο να προβεί σε κρίση επί του θέματος αυτού διότι, σε κάθε περίπτωση, η καταδίκη του προσφεύγοντος είναι ασυμβίβαστη με το άρθρο 9 για άλλους λόγους (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση Σερίφ κατά Ελλάδος, σελ. 86, παρ. 42).

Γ. Νόμιμος σκοπός

55. Το Δικαστήριο δέχεται ότι η εν λόγω παρέμβαση απέβλεπε σε νόμιμο σκοπό σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ.

2, και συγκεκριμένα στη ``διαφύλαξη της δημόσιας τάξης``. Σημειώνει σχετικά ότι ο προσφεύγων δεν ήταν το μόνο πρόσωπο που ισχυριζόταν ότι είναι ο θρησκευτικός ηγέτης της τοπικής μουσουλμανικής κοινότητας και ότι στις 20 Αυγούστου 1991 οι αρχές είχαν διορίσει άλλο πρόσωπο Μουφτή Εάνθης (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση Σερίφ κατά Ελλάδος, σελ. 86, παρ. 45).

Δ. ``Αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία``

56. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας είναι ένα από τα θεμέλια μιας ``δημοκρατικής κοινωνίας`` κατά την έννοια της Σύμβασης. Από αυτήν εξαρτάται ο εγγενής πλουραλισμός μιας δημοκρατικής κοινωνίας, ο οποίος κατακτήθηκε με μεγάλες θυσίες ανά τους αιώνες. Είναι γεγονός ότι σε μια δημοκρατική κοινωνία μπορεί να είναι αναγκαία η επιβολή περιορισμών στη θρησκευτική ελευθερία προκειμένου να συμβιβαστούν τα συμφέροντα διαφορετικών θρησκευτικών ομάδων (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση Κοκκινάκη κατά Ελλάδος, σελ. 17 και 18, παρ. 31 και 33). Ωστόσο, κάθε τέτοιος περιορισμός πρέπει να αντιστοιχεί σε ``πιεστική κοινωνική ανάγκη`` και πρέπει να είναι ``χαρακτηρίζεται από αναλογικότητα προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό`` (βλ., μεταξύ άλλων, την απόφαση της 25^{ης} Νοεμβρίου 1996 στην υπόθεση Wingrove κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Reports of Judgments and Decisions 1996-V, σελ. 1956, παρ. 53).

57. Επίσης, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο προσφεύγων καταδικάστηκε σύμφωνα με τα άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα, τα οποία χαρακτηρίζουν ως ποινικά αδικήματα ορισμένες πράξεις κατά λειτουργών ``γνωστών θρησκειών``. Το Δικαστήριο σημειώνει σχετικά ότι, αν και το άρθρο 9 της Σύμβασης δεν υποχρεώνει τα Κράτη να ενδύουν με νομική ισχύ τους θρησκευτικούς γάμους και τις αποφάσεις θρησκευτικών δικαστηρίων, σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο οι γάμοι που τελούν οι λειτουργοί ``γνωστών θρησκειών`` εξομοιώνονται με τους πολιτικούς και οι Μουφτήδες έχουν αρμοδιότητα εκδίκασης ορισμένων οικογενειακών και κληρονομικών διαφορών μεταξύ μουσουλμάνων. Υπό τις περιστάσεις αυτές, μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι είναι προς το δημόσιο συμφέρον να λαμβάνει το Κράτος ειδικά μέτρα για να προστατεύσει από την απάτη αυτούς των οποίων οι νομικές σχέσεις μπορούν να επηρεαστούν από τις πράξεις θρησκευτικών λειτουργών. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν κρίνει απαραίτητο να αποφανθεί επί του θέματος αυτού, το οποίο δεν ανακύπτει στην υπόθεση του προσφεύγοντος.

58. Το Δικαστήριο σημειώνει σχετικά ότι τα εθνικά δικαστήρια που καταδίκασαν τον προσφεύγοντα δεν αναφέρουν στις αποφάσεις τους συγκεκριμένες πράξεις που τέλεσε ο προσφεύγων με σκοπό την παραγωγή έννομων αποτελεσμάτων. Τα εθνικά δικαστήρια καταδίκασαν τον προσφεύγοντα για το λόγο και μόνο ότι είχε εκδώσει μηνύματα θρησκευτικού περιεχομένου και τα είχε υπογράψει ως Μουφτής Εάνθης. Επιπλέον, δεν έχει αμφισβητηθεί ότι

ο προσφεύγων είχε την υποστήριξη μέρους τουλάχιστον της μουσουλμανικής κοινότητας της Εάνθης. Ωστόσο, κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, η τιμωρία ενός προσώπου απλά και μόνο επειδή προβαλλόταν ως θρησκευτικός ηγέτης μιας ομάδας που τον ακολουθούσε οικειοθελώς δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί συμβατή με τις επιταγές του θρησκευτικού πλουραλισμού σε μια δημοκρατική κοινωνία.

59. Το Δικαστήριο δεν παραβλέπει ότι στην Εάνθη, εκτός από τον προσφεύγοντα, υπήρχε και ο επίσημα διορισμένος Μουφτής. Επιπλέον, η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία διότι οι πράξεις του υπονόμευαν το σύστημα που είχε καθιερώσει το Κράτος για την οργάνωση της θρησκευτικής ζωής της μουσουλμανικής κοινότητας της περιοχής. Ωστόσο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι ο προσφεύγων αποπειράθηκε οποιαδήποτε στιγμή να ασκήσει τα δικαστικά και διοικητικά καθήκοντα που προβλέπει η νομοθεσία περί Μουφτήδων και άλλων λειτουργών ``γνωστών θρησκείων``. Όσο για τα υπόλοιπα, το Δικαστήριο δεν θεωρεί ότι σε δημοκρατικές κοινωνίες χρειάζεται το Κράτος να λαμβάνει μέτρα για να εξασφαλίσει την παραμονή ή την υπαγωγή θρησκευτικών κοινοτήτων σε ενιαία θρησκευτική ηγεσία.

60. Είναι γεγονός ότι η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι, υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης, οι αρχές όφειλαν να παρέμβουν για την αποφυγή της δημιουργίας έντασης μεταξύ των μουσουλμάνων της Εάνθης, μεταξύ μουσουλμάνων και χριστιανών, καθώς και μεταξύ Ελλάδος

και Τουρκίας. Αν και το δικαστήριο αναγνωρίζει ότι είναι πιθανή η δημιουργία εντάσεων σε καταστάσεις διχασμού μια θρησκευτικής ή άλλης κοινότητας, θεωρεί ότι αυτό είναι μια από τις αναπόφευκτες συνέπειες του πλουραλισμού. Ο ρόλος των αρχών στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι να εξαλείψουν το πρόβλημα μέσω της κατάργησης του πλουραλισμού, αλλά να μεριμνήσουν ώστε οι ανταγωνιζόμενες ομάδες να επιδεικνύουν ανοχή μεταξύ τους (βλ., τηρουμένων των αναλογιών, την απόφαση της 21^{ης} Ιουνίου 1988 επί της υπόθεσης Plattform ‘‘Ärzte für das Leben’’ κατά Αυστρίας, Series A No. 139, σελ. 12, παρ. 32). Το Δικαστήριο σημειώνει σχετικά ότι, εκτός από μια γενική αναφορά στη δημιουργία έντασης, η Κυβέρνηση δεν έκανε καμία αναφορά σε αναταραχές μεταξύ των μουσουλμάνων της Εάνθης που πραγματικά προκλήθηκαν ή μπορεί να είχαν προκληθεί από την ύπαρξη δύο θρησκευτικών ηγετών.

61. Ενόψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν αποδείχθηκε ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος σύμφωνα με τα άρθρα 175 και 176 του Ποινικού Κώδικα δικαιολογούνταν υπό τις περιστάσεις της υπόθεσης από ‘‘πιεστική κοινωνική ανάγκη’’. Ως εκ τούτου, η παραβίαση του δικαιώματος του προσφεύγοντος για συλλογική εκδήλωση της θρησκείας του δημοσία μέσω της παιδείας και της λατρείας δεν ήταν ‘‘αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία ... , δια την πρόαπισιν της δημοσίας τάξεως’’ σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 2 της

Σύμβασης (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση Σερίφ κατά Ελλάδος, σελ. 88-89, παρ. 52-54).

Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9 της Σύμβασης.

II. ΠΡΟΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 10 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

62. Περαιτέρω, ο προσφεύγων παραπονείται ότι, καθώς καταδικάστηκε για ορισμένες δηλώσεις που είχε κάνει εγγράφως, υπήρξε και παραβίαση του άρθρου 10 της Σύμβασης, το οποίο προβλέπει τα εξής :

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει το δικαίωμα εις την ελευθερίαν της γνώμης, ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

2. Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας, δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημόσιαν ασφάλειαν, την προσάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας''.

63. Δοθείσης της διαπίστωσης του ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9 της Σύμβασης, το Δικαστήριο δεν κρίνει απαραίτητο να εξετάσει αν έχει παραβιαστεί και το άρθρο 10, διότι δεν ανακύπτει χωριστό θέμα σύμφωνα με τη διάταξη αυτή.

ΙΙΙ. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

64. Σύμφωνα με το άρθρο 41 της Σύμβασης :

''Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση''.

A. Αποζημίωση

65. Ο προσφεύγων ζήτησε συμβολικά 1 δραχμή ως αποζημίωση για μη χρηματική βλάβη.

66. Το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι ο προσφεύγων έχει υποστεί μη χρηματική βλάβη, αλλά, δοθέντος του αιτήματός του, θεωρεί ότι η διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 9 της Σύμβασης συνιστά αφ' εαυτής επαρκή δίκαιη ικανοποίηση για τους σκοπούς του άρθρου 41 της Σύμβασης.

B. Δικαστικά έξοδα

67. Ο προσφεύγων δεν υπέβαλε κανένα αίτημα σε σχέση με τα δικαστικά έξοδα.

68. Το Δικαστήριο δεν θεωρεί προσηκόν να επιδικάσει δικαστικά έξοδα με δική του πρωτοβουλία.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΟΜΟΦΩΝΑ

1. Κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9 της Σύμβασης.

2. Κρίνει ότι δεν ανακύπτει χωριστό θέμα σύμφωνα με το άρθρο 10 της Σύμβασης.

3. Κρίνει ότι οι προηγούμενες διαπιστώσεις συνιστούν αφ' εαυτές επαρκή δίκαιη ικανοποίηση για τους σκοπούς του άρθρου 41 της Σύμβασης.

Έγινε στα Αγγλικά και κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 17 Οκτωβρίου 2002, σύμφωνα με τον Κανόνα 77 παρ. 2 και 3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

Έρικ ΦΡΙΜΠΕΡΓΚ
Γραμματέας

Φρανσουάζ ΤΥΛΚΕΝ
Πρόεδρος

Ακριβής μετάφραση από τα Αγγλικά του συνημμένου εγγράφου

Αθήνα, Νοεμβρίου 2002

Ο μεταφραστής του Υπουργείου Εξωτερικών

Βασίλειος Δ. Μπελεκούκias